

Stembrowicz, Kazimierz

"Ikonostas i inne szkice", Paweł Florenski, Warszawa 1984 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 75/4, 805-806

1984

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Autor poprzedził Słownik zbyt zwięzłym i przez to co najmniej poważnie zubożającym złożoną problematykę szkicem o dziejach Kościoła Prawosławnego w Polsce (począwszy od obrządku słowiańskiego na ziemiach polskich do czasów Braci Sołuńskich). Mało zasadne wydaje się być uwzględnienie wielu haseł dotyczących się ogólnej terminologii religijnej w tym niechrześcijańskiej. Dyskusyjne jest również umieszczenie licznych haseł o charakterze informacyjnym, które mają raczej luźne powiązanie z Kościołem, np. terminów filozoficznych, społecznych i in.

K. S.

Jerzy Klinger, *O istocie prawosławia. Wybór pism*, do druku przygotowali Michał Klinger i Henryk Paprocki, Instytut Wydawniczy PAX, Warszawa 1983, s. 547, ilustr.

Książka przedstawia wybór ważniejszych rozpraw i wypowiedzi przedwcześnie zmarłego ks. prof. Jerzego Klingera (1918—1976), wybitnego teologa prawosławnego, poety i tłumacza. Zawiera również materiały dotąd niepublikowane. Poprzedzona jest wprowadzeniem pióra Wacława Hryniewicza, który omawia wkład J. Klingera w rozwój teologii prawosławnej i zasługi uczonego w nurcie odnowy myśli prawosławnej oraz jego otwarcie ekumeniczne. Podkreślony został fakt, że teologia J. Klingera stała się już przedmiotem badań naukowych. Na książkę składają się 23 różnej objętości i wagi teksty rozproszone dotąd po różnych wielojęzycznych czasopismach. W większości z nich dominują zainteresowania uczonego tematyką historyczno-teologiczną. Szczególnie eksponowany jest wątek twórczego związku teologii prawosławnej z tradycją wczesno-chrześcijańską i ekumeniczna orientacja refleksji teologicznej autora. Lektura rozpraw J. Klingera wprowadza czytelnika w fascynujący intelektualnie świat wiary i myśli prawosławnej. Podkreślony przez W. Hryniewicza zmysł historyczny i umiejętność interpretacji wczesno-chrześcijańskich źródeł pisanych znajduje pełne potwierdzenie w tekstach poświęconych egzegezie fragmentu Ewangelii św. Marka, drugiemu Listowi św. Piotra czy wpływowi archeologii biblijnej na rozumienie teologiczne poszczególnych scen Ewangelii. Fascynujący (i nowatorski) jest artykuł o zasadniczej zgodności myśli Teilharda de Chardina z linią Kościoła wschodniego. Świetny artykuł ukazuje twórców nowego kierunku w prawosławnej myśli filozoficzno-teologicznej — A. Chomiakowa i W. Sołowjewa. Sprawom polskim poświęcona jest jedna obszerna rozprawa (przedruk z 1967 r.) — „Nurt słowiański w początkach chrześcijaństwa polskiego”, jeden z najbardziej spornych problemów w naszej historiografii. Autor dostrzega koniec obrządku słowiańskiego w Polsce dopiero w wieku XIII. i w sposób bardzo sugestywny uzasadnia swój pogląd na jego genezę, rozwój i upadek.

Do książki dołączono zwięzłe i pobudzające do refleksji kalendarium życia J. Klingera (do końca obarczonego pracą duszpasterską prawosławnego księdza i proboszcza) oraz bibliografię jego publikacji.

K. S.

Paweł Florenski, *Ikonoostas i inne szkice*, Instytut Wydawniczy PAX, Warszawa 1984, s. 255.

Pierwsze wydanie tego wspaniałego, skromnego wyboru pism genialnego, jak zawsze pisał o nim zmarły profesor Jerzy Klinger, człowieka i teologa ukazało się w 1981 roku. Tym razem, chociaż w gorszej oprawie edytorskiej, wydawcy przy-

gotowali nie tylko poprawione, ale i poszerzone o nowe teksty wydanie pism Pawła Florenskiego. Wyboru i znakomitego przekładu dokonał Zbigniew Podgórzec, przedmowę napisał Jerzy Nowosielski, a posłowiem opatrzył książkę Władysław Panas. Paweł A. Florenski urodził się w 1882 roku w Azerbejdżanie. Po ukończeniu studiów matematyczno-fizycznych w Uniwersytecie Moskiewskim podjął studia teologiczne w Moskiewskiej Akademii Duchownej. W 1911 roku uzyskał święcenia kapłańskie i szybko został profesorem filozofii. Posiadał nieprzeciętny dar słowa w mowie (świetny kaznodzieja) i piśmie. Po rewolucji 1917 roku pracował w radzieckich uczelniach technicznych. Pisał podręczniki akademickie, był jednym z animatorów planu GOELRO. W 1924 roku został mianowany profesorem zwyczajnym fizyki. Zgłosił 12 patentów w dziedzinie chemii i elektrotechniki. Był fenomenalnym poliglotą. Do chwili aresztowania w 1933 roku występował zawsze i wszędzie w sutannie. Naukowo pracował także w obozach, chociaż wtedy jego odkrycia przywłaszczali sobie inni. Zmarł z wycieńczenia w 1943 roku na Wyspach Sołowieckich. W 1958 roku został zrehabilitowany. Odtąd ponownie zaczyna być o nim głośno w ZSRR i na Zachodzie. Publikowane są jego niektóre dzieła, w tym część po raz pierwszy. Niektóre ze szkiców wchodzących do omawianej książki ogłosiły w Polsce czasopisma „Znak” i „Wiadomości Polskiego Kościoła Prawosławnego”. Najśłynniejszym dziełem P. Florenskiego, jego summą teologiczną, jest wydana w 1914 roku praca „Filar i podpora Prawdy”, która spowodowała przełom w teologii prawosławnej. Niewielki wybór pisarstwa P. Florenskiego wydawcy przygotowali przede wszystkim pod kątem jego koncepcji ikony. Ze względu na znaczenie jakie w teologii Florenskiego miało bizantyńskie i rosyjskie malarstwo religijne, teksty Florenskiego poświęcone ikonie wprowadzają w rdzeń jego wiary i orientacji jego teologii. J. Nowosielski napisał — „Teraz, kiedy mamy ogromną i pełną erudycji literaturę na ten temat, trudno nam wprost pojąć oryginalność, odwagę i głębię odkrywczą tych prac” (s. 6). Wszyscy czytelnicy tej książki będą wdzięczni wydawcom za trud włożony w jej edycję.

K. S.

Borys Rybakow, *Pierwsze wieki historii Rusi*, przełożył Andrzej Olejarczuk, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1983, s. 200, ilustr.

Książka Borysa Rybakowa, archeologa i historyka, uczonego — instytucji w ZSRR (m. in. doktor h.c. Uniwersytetu Jagiellońskiego i członek zagraniczny PAN), po raz pierwszy ukazała się w języku rosyjskim w 1964 r., po czym nastąpiły wydania angielskie i francuskie. Po dwudziestu latach może się z nią zapoznać nieprofesjonalny czytelnik polski. Rybakow daje popularny zarys historii państwa staroruskiego poczynając od pierwszych związków plemiennych do przełomu XII i XIII stulecia. Daje się wyraźnie odczuć brak zdecydowanej cezury końcowej, którą mógłby się stać zwięzły nawet opis podboju Rusi przez Mongołów. Autor przyjął chronologiczną metodę wykładu, a selekcja faktów, problemów i procesów jest zdecydowanie skierowana na politykę wewnątrzruską i postacie wybitniejszych aktorów z liczного grona Rurykowiczów. Z pewnością książka dzięki temu oraz dzięki często przepłatającym tekst cytatom z kronik i literatury staroruskiej zyskała na barwności, ale przez to uległy zagubieniu istotne elementy procesów historycznych, których ukazanie nie pomagają rzadko głębiej komentowane fakty dotyczące gospodarki, społeczeństwa czy kultury. Ten sam zarzut można postawić praktycznej nieobecności (a jeśli już to negatywnej) Kościoła na kartach książki. W dodatku czytelnika polskiego, bez względu na światopogląd, muszą razić zwroty w rodzaju: „jad ideologii religijnej” (s. 30). Zabrakło również miejsca na politykę i kontakty